

פרשת העלייה לביריה

י"א-י"ד אדר ב' תש"ז
(14-17 למרס 1946)

עבודת גמר לתואר מ.א.

מאת

חיים י. פלס

בהדרכתו של

פרופ' ש. אטינגר

האוניברסיטה העברית בירושלים
החוג להיסטוריה של עם ישראל
ירושלים, תשלי"א-ב

לזכר אמי מורחי

פרידל-רבקה פליסהואר לבית קארו ז"ל

הלכה לעולמה בירושלים עיה"ק

ב-כ"ט כסלו, עש"ק וער"ה, תשל"ב.

חוכן הענינים

הקדמה

	<u>חלק א</u>
1	פ' 1: היחסים בארץ-ישראל בין היהודים לבין האנגלים מסתו חש"ו-1945 ועד אביב חש"ו-1946
8	פ' 2: ביריה (א') כהיאחזות הפלמ"ח הדתי
12	פ' 3: מאסרה של חולית הפלמ"ח מ-איילת-השחר
13	פ' 4: הנסיון לשחרר את חולית הפלמ"ח וכשלונו
15	פ' 5: מאסר אנשי ביריה
17	פ' 6: נוסרים יהודיים במצודת ביריה
18	פ' 7: מחאת הישוב היהודי נגד המאסר והפקרת המקום
21	פ' 8: כיבוש ביריה על ידי חיילים בריטיים וחדיו

	<u>חלק ב</u>
25	פ' 9: תוכנית המבצע "הגידם"
26	פ' 10: העלייה לביריה ב-י"א אדר ב' חש"ו (עם מפה של מבצע "הגידם")
30	פ' 11: הקמת "ביריה ב'"
31	פ' 12: תגובות השלטונות והריסת "ביריה ב'"
36	פ' 13: הקמת ביריה "בשלישית"
	פ' 14: התגובות של האנגלים והערבים על הקמת ביריה השלישית -
38	א. תגובות האנגלים
39	ב. תגובות הערבים
43	פ' 15: תגובות היהודים ברחבי הארץ בזמן המאבק על ביריה
	פ' 16: המאורעות ב-"חזית" (צפת-ביריה) בימי ההכרעה:
44	א. יום ו', י"ב אדר ב' - המצור
48	ב. יום שבת, י"ג אדר ב' - "שבת של צפת"
50	ג. יום א', י"ד אדר ב' - "פורים דביריה"
53	פ' 17: סיכום ומסקנות
59	רשימת הקיצורים וראשי תיבות
60	הערות

ניסופחים וביבליוגרפיה

93	האריכוך לפרק 1	א.
95	האריכוך לפרקים 2 - 16	ב.
96	העיחונים היומיים	ג.
97	מאמרי המערכת וכחבות חשובות	ד.
98	השבועונים והירחונים	ה.
100	העדויות והמיסמכים בארכיונים	ו.
102	העדויות שבבתי	ז.
103	הספרים והחבורות	ח.
105	חוכנית המבצע "הגידם"	ט.
110	שירים על העלייה לביריה	י.
114	משחקי מלים על ביריה	יא.

ה ק ד מ ה

=====

עבודה זו הוגשה ואושרה בסוף קיץ תשל"א-1971 לשם קבלת התואר מוסמך למדעי הרוח באוניברסיטה העברית בירושלים. בהדפסה שניה זו הוספתי הן נקודות חשובות בסיפור עצמו (בעיקר בפרק 2), והן הוספות שונות, כגון המפה של מבצע "הגידים" וכן כל ההוראות למבצע זה, ככתבן וכלשונו (נספח ט'). מטרת העבודה הזו היא לחאר את העלייה ההמונית לבריה ב-י"א אדר ב' תש"ו ואח שלש ימי המאבק, שבאו בעקבותיה. מאורעות אלו הוו חלק מהמאבק של יהודי ארץ-ישראל בשנים תש"ה-תש"ח, 1945-1948, נגד שלטון המנדט בכלל ונגד גזירות הקרקע בפרט. בפרשת ברירה, על שלביה השונים, ראה אז הישוב היהודי מבחן לעמידתו על זכויותיו על אדמת המולדת וההתיישבות עליה. עדות ברורה לכך היא המקום הרב, שהעיתונות דאז הקדישה לכל מה שהתרחש אז על הר-כנען וכן האופנים השונים, שבהם הונצח השם ברירה.

מחקר זה הוא אחד הראשונים על מאורעות אותו הזמן בא"י. לכן נאלצתי להשתמש בעיתונות דאז כמקור עיקרי. לשם כך עברתי על כל העיתונות היהודית, שהופיעה אז בארץ ובחו"ל ושיכולתי להשיגה, הן יומנים, הן שבועונים, הן ירחונים ואף שנחונים. אולם רק בחלק מעיתונים אלו השתמשתי לצורך עבודה זו. מקורות נוספים וחשובים מצאתי ב-"ארכיון הציוני המרכזי" בירושלים, בעקר בתיקים של הקה"ל, וב-"ארכיון חולדות ההגנה" בחל-אביב, שבו נמצאות בעקר עדויות חשובות. כן גביתי מספר עדויות מפייהם של 20 אנשים, שרובם היו בעלי תפקידים אחראים במאורעות השונים. עדויותיהם השלימו ברוב המקרים עדויות-שכתבת שונות. לבסוף השתמשתי למספר נקודות באותם הספרים והחברות המעטים, שהופיעו על ההקפה הנידונה.

עבודה זו ופרטומה אופשרו על ידי "הועדה לשיקום ושיחזור מצודה ברירה", שבראשה עמד כבוד שר הסעד, מר מיכאל חזני ואל"מ (מיל.) י. ניצן (בלום). חודתי נחונה להם עבור עזרתם החשובה בהשגת החומר ועבור צעותיהם בקשר למקורות המידע השונים. מר חזני איפשר לי גם כן להשתמש בארכיון של "איגוד המושבים של הפועל המזרחי" בחל-אביב, ועל כך נחונה לו תודה מיוחדת. כמו כן מחזיק אני טובה להנהלת "הארכיון הציוני המרכזי" בירושלים, שבאוספיו שמורים רוב העיתונים, שבהם השתמשתי. כן יבואו על הברכה עו"ד א. חוטר-ישי מחל-אביב - שמארכיונו הפרטי קיבלתי מיסמך חשוב לעבודה זו - וכן לכל האנשים, שהקישו לי מזמנם היקר בנתינת עדויותיהם החשובות. במיוחד מודה אני למר יעקב קופילוב, מנהלו המסור של "ארכיון חולדות ההגנה" בחל-אביב, אשר לא חסך מאמץ וזמן לעזור לי. חובה נעימה לי, לבסוף, להודות למור"ר פרופ' ש. אטינגר עבור הדרכתו הנעימה ועצותיו הטובות.

את עבודתי הזו הנני מקדיש לזכרה של אמי מורתי, פרידל-רבקה פליסהואר לבית קארו ז"ל, שנפטרה ב-כ"ט כסלו תשל"ב בירושלים השלמה. היא "היניקה" לי את אהבת ארץ-ישראל, זכתה לראות את ההדפסה הראשונה של מחקר זה על נושא ארץ-ישראלי מובהק ושמתה מאד על כך, שאושרה ושאפשרה לי לגשת לבחינות הגמר.

חלק א'
=====

הרקע הכללי והגורמים הישירים לעלייה לברייה

=====

פרק 1. היחסים בארץ-ישראל בין היהודים לבין האנגלים מסתו חש"ו - 1945

ועד אביב חש"ו - 1946⁽¹⁾

המאבק נגד הספר הלבן על-ידי הישוב העברי בארץ-ישראל, שהופסק בעת מלחמת העולם השנייה, התחדש זמן קצר לאחר סיום המלחמה. הסיבה העיקרית לחידוש המאבק הייתה אכזבת העמוקה של מנהיגי הישוב-המנועות-הפועלים משלטונה של ממשלת "הלייבור", שעלתה לשלטון ביולי 1945 בעקבות ניצחונה בבחירות הכלליות, שהתקיימו אז. לפי הצהרותיה והחלטותיה של מפלגת הלייבור עוד במאי 1945, שהיו למעשה הסכמה עם החלטותיה של ועידת בילטמור מ-1942, היו יהודי א"י רשאים לצפות ממנהיגי הלייבור יותר הבנה מאשר מהשמרנים לגבי שאיפת הציונים להקמת מדינה עצמאית, וביחוד לגבי הרצון והצורך להגברת העלייה של ניצולי השואה באירופא⁽²⁾.

חודשים בלבד אחרי עלייתה לשלטון של ממשלת הפועלים באנגליה, בסוף חודש אוגוסט 1945, התברר, כי הממשלה החדשה גרמה אומר להמשיך במדיניות "הספר הלבן", על אף החלטותיה והצהרותיה הקודמות ולמרות הצעה גם מצד הנהלת הסוכנות היהודית ואף מצד נשיא ארה"ב, טרומן, להעניק 100,000 אשרות-עלייה לעקורי המחנות⁽³⁾. לכן גברה ירס של האקטיביסטים בקרב מנהיגי הישוב היהודי בא"י וגם מבין ראשי הסוכנות היהודית, שצידדו בהתנגדות למדיניות "הספר הלבן" בכל הדרכים ואף באלימות, כדי להוכיח לבריטים, כי המשך מדיניותם זו יגרם לשלטון קשים ונזקים כה רבים, שיאלץ לקבל את הביצוע היהודים העיקריות⁽⁴⁾.

כך חודשו ב-כ"ז תשרי תש"ו - 4.10.45 השידורים של "קול ישראל", חנתת השידור של "תנועת המרי העברי", שהופסקו בהתחלחה של מלחמת העולם השנייה, כששררה הפוגה בין "ההגנה" לבין השלטון הבריטי בארץ-ישראל⁽⁵⁾. יומיים לאחר מכן, ב-כ"ט תשרי תש"ו - 6.10.45, החוללה ההתנגשות האלימה הראשונה, אחרי מלחמת העולם השנייה, בין כמה מחברי "ההגנה" לבין נציגי השלטון הבריטי בארץ-ישראל: שוטרים ויחידות מחיל-הספר הערבי, כפיקוד ציגנים בריטיים, הקיפו את כפר-גלעדי והבעו את הסגרתם של 670 המעפילים, שהגיעו למשק זה, לאחר שחצו את גבול לבנון וחדרו לארץ-ישראל.

מספר י. אבירד⁽⁷⁾: "אנשי כפר-גלעדי - לפי הוראה קבע קודמת של הפיקוד העליון - הזעיקו חגבורת מישובי הסביבה. המונים החלו נוהרים לכפר-גלעדי ברגל וברכב מכל מוקדי הסביבה במאמץ לפרוץ את סבכת חיל-הספר ולחדור למשק. חיילי חיל-הספר פתחו פעמים באש ופצעו 7 אנשים⁽⁸⁾. בראותם את התנגדות העקשת חרף היריות, הסירו הקצינים הבריטים את המצור ופינו את חייליהם. כפר-גלעדי לא הוסרד יותר, והמעפילים שנמצאו בו לא נעצרו".

יומיים אחרי מאורע זה, ב-א' חשוון - 8,10, התקיימו בכל רחבי הארץ תהלוכות, עצרות מחאה והפסקת העבודה בגד מדיניות "הספר הלבן". רבבות מחושבי ארץ-ישראל היהודים השתתפו באירועים אלו, שנקבעו על ידי הוועד הלאומי והסוכנות היהודית⁽⁹⁾.

שוב יומיים לאחר מכן, ב-ג' חשוון - 10,10⁽¹⁰⁾, ביצעה ה"הגנה" את מבצעה הראשון במאבק המזוין⁽¹¹⁾ לפי פקודת הפיקוד העליון שלה⁽¹²⁾: שחרורם של כל המעפילים, ששהו במחנה "עתלית", 208 במספר⁽¹³⁾. המבצע בוצע בהצלחה רבה על ידי הגדוד הראשון של ה"פלמ"ח"⁽¹⁴⁾, ועורר הדים אף בקרב חברי הפרלמנט האנגלי⁽¹⁵⁾. כמו 4 ימים לפני כן בכפר-גלעדי, השתתפו גם הפעם המונים "מהסביבה", שהיחה כעת חיפה וסביבתה; אלו הוזעקו, בלי הכנה מראש, על-ידי ה"הגנה" לביה-אורן בשלבו האחרון של המבצע, כדי ל"ספוג" את המעפילים ולהפגין את הזדהות העם עם המבצעים ועם המעפילים⁽¹⁶⁾.

באחד משלבי המבצע הזה נחפסה קבוצת מעפילים על-יד יגור על ידי שוטרים בריטיים, אולם חברי המשק הוזעקו בעוד מועד, "חמושים" במקלות ובכלי עבודה, והצליחו לחלץ את המעפילים מיד האנגלים⁽¹⁷⁾. איש מבין אלפי היהודים, שהשתתפו במבצע לא נפצע, אולם שוטר בריטי אחד נהרג ו-5 שומרים-נוטרים נפצעו⁽¹⁸⁾.

באותו יום ממש ערכו כוחות המשטרה הבריטית חיפושים בשכונת מונסטריי בתל-אביב⁽¹⁹⁾. גם כאן נאלצו השוטרים להיכנע להמונים מחושבי תל-אביב וסביבתה, שבאו לעזור לתושבי השכונה בהתנגדותם החריפה לחפושם. במהלך ההתכתשויות בין השוטרים לבין התושבים המקומיים נפצעו כמה אנשים משני הצדדים, רובם קל⁽¹⁹⁾.

יום לאחר מכן פשטה יחידה מהאצ"ל לחון מחנה אימונים של הצבא הבריטי ברחובות. אחרי שהחוקרים השחלטו על המשמר היהודי של המחנה, הוציאו ממנו 218 רובים ו-25 מכונות-יריה, כידונים וכמות ניכרת של ציוד צבאי⁽²⁰⁾.

כל המאורעות הנ"ל, שהתרחשו כולם במשך שבוע אחד בלבד, ליכדו את הישוב היהודי בארץ-ישראל למאבק מזוין וממושך נגד שלטונות המנדט, כשהמניע הראשון למאבק הזה היה המצב של חוסר ברייה, שהמדיניות הבריטית העמידה בפני הישוב ובפני התנועה הציונית⁽²¹⁾.

כך הוכשרה הקרקע באוחו חודש חשוך חש"ו - אוקטובר 1945 למשא ומתן בין ראשי "ההגנה" לבין ראשי האצ"ל והלח"י, כדי להגיע לאחד או לפחות לחיאום הפעולות הצבאיות נגד האויב המשותף, שלטונות המנדט⁽²²⁾. היוזמה לאיחודם של כל הארגונים המזוינים של הישוב יצאה מהנהגת "ההגנה" ובעיקר מסנה וגלילי, שהיו מראשיה⁽²³⁾. במיוחד סנה היה פעיל; כבר ב-ז' חשרי חש"ו, ה-23 בספטמבר 1945, התחיל לחתור לפעולות חבלה משוחפות⁽²⁴⁾.

לבסוף הוסכם על הסכם מיבצעי בין שלוש הארגונים בסוף אותו חודש. לפי הסכם זה הוקמה מפקדה של "הנועת המרי העברי", ולה נמסרה ההכרעה על פעולות ההתקפה נגד השלטון הבריטי. כן החייבו הצדדים להביא בפני מפקדה זו לאישור את חוכניות פעולותיהם. גם ביצוען של פעולות אלו ייעשה לפי הוראות המפקדה. אולם מצד שני הוסכם, שכל אחד משלש הארגונים ימשיך לקיים את מסגרתו הארגונית העצמאית, והאצ"ל והלח"י היו רשאים לבצע פעולות רכש (של נשק או כסף) גם ללא אישור המפקדה של "הנועת המרי העברי"⁽²⁵⁾. לגבי הפעולות האלימות נגד השלטון הבריטי⁽²⁶⁾, שאותן הציעה המפקדה של "הנועת המרי העברי", ניתנה הסמכות לאשר או לדחות את ביצוען ל"ועדת-X"⁽²⁷⁾, שהייתה גוף פוליטי, שהבריו נתמנו על ידי הסוכנות היהודית ועל ידי הועד הלאומי⁽²⁸⁾.

החכלית העיקרית של עצם קיומה של "הנועת המרי העברי" הייתה להוכיח לבריטים, שאינם יכולים לשלוט בארץ נגד רצונו של הישוב העברי⁽²⁹⁾. למאבק של "הנועת המרי" היו שלש כיוונים עיקריים: א. עלייה-העפלה; ב. התישבות נרחבת בארץ-ישראל; ג. הקמת מדינה עצמאית⁽³⁰⁾. חוכנית המאבק, שכונתה "החוכנית לעניני יפח", קבעה באופן מפורט יותר את המטרות הבאות:

- א. להוכיח שהקו המדיני של ממשלת המנדט, המבוסס על "הספר הלבן", ניתן לביצוע רק בתנאים של פעולות צבאיות ממש ובהיקף ארצי נגד הישוב וכוחותיו, וכל זאת הוך אבידות מרובות בנפש וברכוש על ידי פגיעות ישירות במתקנים חיוניים לשלטון וכן הוך גרימת נזק עצמי רב בדעת-הקהל העולמית.
- ב. להבטיח את "שטחי העבודה הקונסטרוקטיביה, כלומר עליה והתישבות, וחיסול הגבלותיהן"⁽³¹⁾; וזאת גם כדי להגן על שרידי המחנות ועל זכותם להקים את כיהם בא"⁽³²⁾.
- ג. לבצע הגובות ופעולות תגמול על מעשי הבריטים בהתאם לעקרונ של "מאבק צמוד"⁽³³⁾.

פעילותה של "הנועת המרי העברי" נמשכה 9 חודשים, מסוף חשוך חש"ו - נובמבר 1945 ועד חמוז חש"ו - יולי 1946. רוב פעולותיה היוו חוליה בתגובות שרשרת, אם כגורם לתגובות האנגלים, אם כתגובה על מעשים "מגרים" של הבריטים, כמו שנראה להלן. "הנועת המרי העברי" הצטיירה בעיני כמה מחברי הועדה האנגלו-אמריקאית כמחמת אמיתית, מאורגנת היטב ויעילה מאד, כשהיא נהנית מחמיכת כל הישוב היהודי בא"⁽³⁴⁾.

הפעולה הראשונה של "הנועת המרי העברי" בוצעה אור ליום ה', כ"ה חשוון תש"ו - 1.11.45⁽³⁵⁾. מטרת המבצע, שכונה בשם "מסיבה"⁽³⁶⁾, היחה "לשמש כרטיס ביקור" שלה (של "הנועת המרי העברי"), הן בהפגנת כוחה וכוסר הארגון שלה בהיקף רחב, הן בבחירת מטרת רגישות והן בהבלטת הפגיעות בהן על ידי כוחותיה"⁽³⁷⁾. כך בוצעו בלילה זה, שנקרא אחד-כך בשם "ליל מסילות הברזל"⁽³⁸⁾, הפעולות המשולבות הבאות⁽³⁹⁾:

- א. 153⁽⁴⁰⁾ מקומות במסילות הברזל בארץ חובלו באוהו לילה ובאוהו השעה על ידי חברי הפלמ"ח. כל היחידות-על-נשקן חזרו לבסיסיהן בשלום, אחרי שטשטשו את עקבותיהן, כדי לא לתת לבריטים עילה להתנכל ליישובי היהודים בסביבות הפעולות.
- ב. חבלני הפלמ"ח הוציאו מכלל שימוש - טוב באוהה שעה ובשני מקומות שונים, חיפה ויפו - שלש ספינות של משמר החופים, שהיו מופקדות על הבילוש אחרי ספינות ומעפילים.
- ג. יחידה מעורבת של חברי אצ"ל ולח"י חיבלה בתחנת הרכבת בלוד. בקרב, שהתפתח שם בין הצדדים, נהרגו 5 איש, ביניהם אחד המתקיפים.
- ד. בניגוד לשלשה הפעולות הנ"ל שאושרו על ידי המפקדה, ביצע הלח"י פעולה נוספת במיתקני הנפט בחיפה, מבלי לקבל על כך אישור מהמפקדה של "הנועת המרי העברי"⁽⁴¹⁾. בשל האוהה נכשלה פעולה זו.

המבצע הנרחב הראשון הזה של "הנועת המרי העברי" הובן בלונדון כהפגנת כוח. עיקר ערכו היה מדיני, כי אילץ את ממשלת בריטניה לחשוב ברצינות על ענין ארץ-ישראל⁽⁴²⁾. אולם מצד שני הוקשח בעטיו עוד יותר יחסו העוין של בוויין למהוויהם של יהודי ארץ-ישראל⁽⁴³⁾. כך נאם בוויין ב-ח' כסלו - 13.11⁽⁴⁴⁾ בפרלמנט הבריטי נאום ידוע-לשמצה בקרב יהודי א"י והתנועה הציונית בעולם. הנאום הזה קבע בעצם, ש"הספר הלבן" נשאר בחוקפו ולא השאיר חקוה לשינוי במדיניותה של אנגליה כלפי שארית הפליטה, כי לגבי הנקודה המרכזית של העלייה, לא היה שר-החוץ האנגלי מוכן להמשיך ולהעניק יותר מאשר 2500 אשרות-עלייה לחודש, כמקדם, ובתוספת הנאי: שהערבים יסכימו⁽⁴⁵⁾. וכל זאת בניגוד לשמועות על נכונותה של ממשלת אנגליה להעניק 35,000 טרטיפיקטים⁽⁴⁶⁾, וכן בניגוד לדרישתו של טרומן - שפורסמה בארץ-ישראל באוהו היום, שבו נשא בוויין את נאומו - על מתן 100,000 אשרות-עלייה מיד⁽⁴⁷⁾.

הישוב בארץ הגיב מיד בזעם על הנאום. רבנות אנשים השתתפו באסיפות מתאה בכל רחבי הארץ, כביטול מלאכה וכשביחה כללית, מ-12.00 ועד הצוה, למחרת הנאום של שר-החוץ האנגלי; הרבנות הראשית קבעה יום צום ותפילה. בתל-אביב היו התפרעויות, בעיקר של נוער וילדים, שנמלכך הושלכה אש כמשרדי הממשלה; מכוניות וחיילים נרגמו באבנים. צבא ומשטרה פתחו באש והרגו 6 אנשים ועשרות רבות נפצעו. על תל-אביב הוטל עוצר ונורו יריות לשם אזרה⁽⁴⁸⁾.

כעשרה ימים לאחר נאום הנ"ל של בוויין, ב-י"ח כסלו - 23.11, נתפסה על יד חוף

הרצליה אוניית המעפילים הראשונה מאז חום מלחמת העולם השנייה, ושמה "ברל קצנלסון".

האוניה נתפסה, לאחר שהספיקה להוריד את נוסעיה בחוף, יחד עם כמה פלמ"חניקים, שטיפלו

בהורדת העולים; אלו נתפסו בשתי סירות ונכלאו בכלא לטרון. כתגובה על כך ובהתאם

ל"חוכמת המאבק לענייני יפת" הנ"ל, החליטה "תנועת המרי העברי" להורות על הריסת שתי

החנות-המסטרה של משמרות-החופים, שסייעו בתפיסתה של אוניית המעפילים. כך פוצצו החנות-

מסטרה בסידני-עלי (על יד הרצליה) וזו שבגבעת-אולגה (על יד חדרה) על ידי יחידות הפלמ"ח

ב-כ' כסלו - 25.11, שתי יממות בלבד לאחר תפיסת ה"ברל קצנלסון". המבצע הזה הוכן היטב

ובוצע בהצלחה מלאה בלי אבידות וללא תקלות⁽⁴⁹⁾. נסיון אחר לפוצץ את החנות הרדאר על הכרמל

הצרפתי, בגלל תפקידה החשוב בגילוי ספינות המעפילים, לא הצליח לפי שעה⁽⁵⁰⁾.

שלוש חודשים לאחר מכן, ב-י"ח כסלו - 26.11, נבדקו שתי חנות-המסטרה בפגיעה בישובים יהודיים,

הסמוכים למקום המעשה. כך הופעלו ב-כ"א-כ"ב כסלו - 27.11 כוחות צבא ומסטרה גדולים,

ובסיוע טנקים, נגד שפייס ורשפון ליד סידני-עלי בשרון ונגד גבעת-חיים, שעל-יד גבעת-אולגה

בעמק-הפר. הכוחות האנגלים פרצו לישובים אלו, כדי לחפש מעפילים ונשק, אולם לא הצליחו

לבצע את כניסתם, כי הופרעו בשלש המקומות על ידי אלפים מחושבי הסביבה, שהזעקו כדי

לעזור לשלש הישובים במצור ולהתנגד לזהוים ולחפושים. ההמונים התנגדו למעשי האנגלים

התנגדות פסיבית, דבר שלא מנע בעד האנגלים מלפחות באש ולהרוג 8 יהודים, לפצוע 70 ולעצור

160 איש. היחס הקשוח של החיילים האנגלים והאבדות, שסבלו היהודים, עוררו גל חדש של

התמרמרות כללית נגד השלטון הבריטי, דבר שבא לידי ביטוי ברור בהלוויית הקורבנות

ההמונית⁽⁵¹⁾.

במשך כל התקופה, בח 9 חודשים, שבה הייתה קיימת ופעילה "תנועת המרי העברי", המשיכו

לפעול האצ"ל והלה"י באופן עצמאי בעינייני רכש, בלי הצורך באישור מאת המפקדה המשותפת

ומועדה-X, כפי שראינו⁽⁵²⁾. בחמשת החודשים הראשונים לקיומה של "תנועת המרי העברי" בוצעו

על ידי האצ"ל והלה"י לפחות 8 מבצעים לרכישת נשק וכסף, שרובם הצליחו⁽⁵³⁾. הפעולות האלו

לא עוררו מחמת מיוחד בין החיילים הבריטיים לביין הישוב, מחוץ להתקפת הלה"י על מחנה צבא

אנגלי בחולון של חיילים כוששים על יד אגרוכנק, ב-ה' אד"א - 6.2: מיד אחרי שאנשי הלה"י

הרגו קצין אנגלי במחנה, פשטו חיילי המחנה ברחובות השכונה, ירו על עוברים ושבים, הרגו

מחם שלשה, פצעו ארבעה וגם רגמו באבנים מכוניות-יהודים שעברו⁽⁵⁴⁾.

מלבד פעולות אלו של שתי המחנות הנ"ל לשם רכש או כסף, שלא היו זקוקות לאישור

המוסדות המרכזיים של "תנועת המרי העברי", אורגנו על ידי ארגונים אלו שני מבצעים מקיפים,

שלפחות הראשון מהם לא אושר על ידי ועדה-X. "תנועת המרי העברי" והועד הלאומי הסחיגו

בחיפוף מהפעולה הבלתי מחומצת זו⁽⁵⁵⁾. המבצע המשולב הראשון בוצע ב-כ"ג סבת - 27.12,

ובו הותקפו מרכזי הבולשת הבריטית בירושלים וביפו; כן הותקפו בתי המלאכה של הצבא הבריטי במגרס התערוכה בחל-אביב. בפעולות אלו נהרגו 9 חיילים ושוטרים בריטיים ושנים מהמתקפים. בעקבות מעשים אלו נעצרו אלפי יהודים והוכרז עוצר בחל-אביב (ליום אחד) ובירושלים (8-8 ימים); היפושים נרחבים נערכו ברמה-גן ובירושלים.⁽⁵⁶⁾

שלשה שבועות לאחר מכן, ב-12 שפט - 19.1.46, התקיפו חברי שתי המחטרות את בית-הסוהר המרכזי בירושלים, כדי לשחרר ממנו את חבריהם, שישבו בו, אולם מטרת הפעולה הזו לא הושגה. השלטונות הגיבו שוב בהטלת עוצר על שכונות-יהודים בירושלים, והפעם לתקופה של 25 יום. קרבנות ההתקפה ותוצאותיה: 4 הרוגים, מהם שני קצינים בריטיים ושני יהודים; כ-3500 מתושבי ירושלים נעצרו לחקירה.⁽⁵⁷⁾

רוב הפעולות האלו של האצ"ל והלה"י התרחשו בחודשים שפט-אדר א' תש"ו - ינואר-פברואר 1946. גם מטעם המפקדה של "תנועת המרי העברי" אורגנו רוב הפעולות בתקופה זו עד בואה של המשלחת האנגלו-אמריקאית ב' אדר ב' - 6.3. בחודשים אלו חלה אפוא הסלמה ברורה ביחסים, המתוחים בלאו הכי, בין שלטונות-המנדט והישוב היהודי בארץ-ישראל. את ההסלמה אפשר להסביר בפשטות: "תנועת המרי העברי" הוקמה, כפי שראינו, כאשר התברר גם לראשי ה"הגנה" והסוכנות בארץ, שבנגוד למה שציפו - ובצדק - לא חל שינוי במדיניות "הספר הלבן" של משלה אנגליה. אי-שינוי זה בלט במיוחד בנושא העלייה, שלגביה לא גילתה המשמלה נכונות להגדיל את המכסה החודשית של 2500 אשרו-עלייה לחודש. אולם זעם הישוב הוגבר עוד, כאשר התברר, כחודש וחצי אחרי נאומי הנ"ל של ברויך, שהעליה הרשמית באמצעות סרטיפיקטים נפסקה לחלוטין בנימוק, שאזלו 75,000 הרשיונות, שנקבעו לפי "הספר הלבן"⁽⁵⁸⁾.

נציגי הישוב וראשי הגיבו על הפסקת העלייה הרשמית בכינוסי מחאה של הגופים המוניציפליים בכל רחבי הארץ. היוזמה לכינוסים יצאה מהנהלת "הוועד הלאומי", שקיימם במחצית שפט-ינואר. בכינוסים אלו הושמעה תביעה נמרצת לפתוח את שערי ארץ-ישראל לפני ניצולי-השואה ולהפסיק את הפסקת העלייה.⁽⁵⁹⁾ הידיעות בעהונות⁽⁶⁰⁾, שבריטניה תהיה מוכנה להמשיך ולהעניק 1500 רשיונות-עלייה לחודש לפני הכינוס של אסיפת האו"ם או לתקופה של ועדת-החקירה, אף בלי הסכמת הערבים, לא הצליחה לשכך את זעם הישוב, שהגיע לשיא באסיפות-מחאה המוניות, בסוף אותו חודש, ב-11 שפט - 31.1. באסיפות ובהפגנות אלו השתתפו רבבות מבני הישוב והושמעה בהן תביעה נמרצת לחידוש העלייה ולהרחבתה.⁽⁶¹⁾

נדמה, שעל רקע זה מובן, עוד יותר מאשר לפני כן, רצון המפקדה של "תנועת המרי העברי" להגיב ככוח במיוחד על הפרעות השלטונות הבריטיים להעפלה. כך בוצעו במשך פחות מחודש וחצי, ממחצית שפט-ינואר ועד סוף אדר א'-פברואר, ארבע פעולות אלימות נגד הבריטים: א. ב-11 שפט - 20.1 פוצצה שנית תחנת המסורה בגבעה-אולגה ע"י כמה חברים מהגוד

השני של הפלמ"ח, אחרי שבעזרה של חתנה זו נתפסה יומיים קודם אוניית המפעילים "אנצ'ו סרני", כשעל סיפונה 910 מפעילים.⁽⁶²⁾

ב. בדיוק חודש אחר כך, ב-כ"א אדר א' - 21.2, בשעה 3.30 בבוקר, הצליחו 28 מבני הגדוד הראשון של הפלמ"ח לפוצץ את תחנת-הרדאר על הכרמל, כי גם בה השתמשו השלטונות, כדי לחפש אחרי אוניות עולים⁽⁶³⁾; וזאת כשלושה חודשים, אחרי שהנסיון הראשון לפיצוץ תחנה זו עלה בתוהו, כפי שראינו⁽⁶⁴⁾.

ג. יום אחר כך פעלו יחידות הפלמ"ח נגד ארבעה מבסיסהים של פלוגות-המחץ של המשטרה הבריטית, שנועדו בשם פ.מ.פ. כוח זה נקרא ושמה "כוח משטרי נייד" והתפרסם אצל הישוב בראשי חיבות של שמו: "פי.אמ.אף.". היחידה הזו היחה מורכבת ממחנדים, שמילאו תפקיד של יחידות-מחץ בפעולות השלטון נגד הישוב ובמיוחד בחיפושים אחר המפעילים. מטרה המבצע של ה-כ"א אדר"א - 22.2, שנקרא בשעתו בשם "פוליס"⁽⁶⁵⁾, היחה לפגוע במתקניה של יחידה זו, ביעילותה ובכבודה, כדי לערער את בסחונה ולאצלה להעביר חלק גדול יותר מכוחותיה לאבטחת בסיסה⁽⁶⁶⁾.

בלילה, אור ל-כ"א אדר"א - 22.2, יצאו ארבע יחידות פלמ"ח וחי"ש תל-אביב לארבעה בסיסים של הפ.מ.פ. המבצעים, שבוצעו בשפרעם ובכפר ויתקין, בוצעו בשלמותם. כמה עשרות כלי רכב, ביניהם משורנים, הושמדו ומגדל המשטרה בשפרעם נחבל. היחידה השלישית, שהיחה צריכה לפוצץ את תחנת המשטרה בב'נין, לא הצליחה לבצע את משימה, בעקר בגלל האיחור בהתחלת הפעולה. משלש פעולות אלו חזרו מבצעה בלי אבידות, וזאת בניגוד לפעולה הרביעית, שהיחה מכוונת נגד בסיס הפ.מ.פ. בשרונה שעל-יד תל-אביב. פעולה זו בוצעה רק בחלקה ובמחיר היקר של ארבעה לוחמים, שהיו האבידות הראשונות בפעולות הפלמ"ח עד אז⁽⁶⁷⁾. הלווייתם של ארבעת החללים, שבה השתתפו רבבות אנשים, היחה להפגנה המונית והזדהות הישוב עם מבצעי הפעולות נגד שלטונות-המנדט ומדיניותם⁽⁶⁸⁾. כמה מחברי הועדה האנגלו-אמריקאית, אף שהגיעו ארצה שבועיים אחרי ההלוויה, שמעו על ההשתתפות ההמונית בה. התרשמותם הנכונה היחה, שהישוב כולו היה מאוחד במאבק המזוין נגד השלטון הזר⁽⁶⁹⁾.

ד. שלשה ימים לאחר מכן, ב-כ"ד אדר"א - 25.2, התקיימו כמה יחידות האצ"ל את שדות התעופה בקסטינה ובלוד ויחידה הלח"י החקיפה את שדה התעופה בכפר-סירקין. בפעולות אלו, שהצליחו יפה, הושמדו 12 מטוסים ו-8 נחבלו קשות. מטרות אלו נבחרו בגלל ההפרעות של המטוסים הבריטיים להפעלה⁽⁷⁰⁾.

יש לציין, ששלש הפעולות האחרונות של "תנועת המרי העברי" בוצעו למרות התקנות החדשות והחמורות לשעת חירום של שלטונות-המנדט. אלו נקראו "תקנות חירום להגנה", ונתפרסמו ב-כ"ו שבט - 28.1 בחוספת גליון מיוחד של העתון הרשמי. לפי אחת התקנות האלו

אפשר היה לדון למיחה אפילו אדם, שאינו אלא חבר באיזו קבוצה, שאחד ממנה ביצע עבירה, כגון נשיאה נשק וחמרי נפץ ללא רשוח⁽⁷¹⁾.

מיד אחרי פרסומן של התקנות, הודיע הפיקוד העליון של "ההגנה", כי ארגון זה אינו מכיר בחוקיותן של תקנות אלו ולכן יתיחס לכל שימוש בהן כאל מעשה פלילי: "ההגנה" חגיב בכל מקרה ומקרה בהתאם להחלטתה⁽⁷²⁾. ואמנם הפעולות הנ"ל מסוף פברואר מדגישות זאת יפה. וכך, במקום שתקנות החירום תפחדנה את הציבור, תפוררנה את ליכודו ותחלשנה את הפעולות נגד השלטון, גרמו הן - אולי - לתוצאה הפוכה, גם בגלל שהתקנות היו קיצוניות מדי מכדי לבצען⁽⁷³⁾.

עשרה ימים אחרי הפעולה האלימה האחרונה מטעם "תנועת המרי העברי", ב-ג' אדר"ב - 6.3, הודיעה "קול ישראל", תחנת השידור של "תנועת המרי העברי", על הפוגה בפעולותיו של ארגון זה, במשך כל הזמן, שבו תשהה בארץ-ישראל הועדה האנגלו-אמריקאית, שהגיעה ארצה באותו יום⁽⁷⁴⁾. על הקמתה הודיע בוויין כארבעה חודשים לפני-כן בנאומו הידוע, שבו הסביר, בין היתר, שחפיד הועדה יהיה "לבחון את שאלת יהדות אירופא ולסקור את בעיית ארץ-ישראל סקירה נוספת לאור הבחינה הזו"⁽⁷⁵⁾.

מגמתה של הפוגה הייתה לאפשר לוועדה לבצע את עבודתה בלי הפרעות, על אף המחח-הרכב, ששרר בין הישוב היהודי לבין השלטונות הבריטיים מאז סחו חש"י, כפי שראינו, בגלל גישחה של ממשלה-המנדט להמשיך ולפעול ביהר תוקף לפי מדיניות "הספר הלבן". אולם הפוגה זו לא כללה פעולות, שהיו קשורות בהגנה על העלייה ועל ההתישבות. וכך, במסגרת ההגנה על עקרון-ההתישבות ובניגוד לחוקי-הקרקעות, שהיו חלק מ"הספר הלבן", נעזכה על ידי "ההגנה", בכפיפות ל"תנועת המרי העברי", העלייה ההמונית לבריה ב-י"א אדר ב' חש"י⁽⁷⁶⁾. אולם לפני שנחאר מאורע זה, עלינו לברר קודם-כל, ולו בקיצור, את הסיבות ואת הגורמים הישירים למבצע זה.

פרק 2. ביריה (א') כהיאחזות הפלמ"ח הדתי

ב-כ"ג טבה חש"ה - 8.1.1945 נוסדה בגליל-העליון נקודת היאחזות חדשה בשם "ביריה" במרחק של 1 ק"מ. צפונית לצפת ובגובה של 909 מ' מעל פני הים⁽⁷⁷⁾. בהקמת היאחזות זו יש לראות אחד הכיבושים לגפנה החשוב, שחל במדיניות "הקרקעית" של הנחלת הסוכנות ושל הקה"ל, הן בעקבות הטירור הערבי בארץ-ישראל, שהחל בחרצ"ו-1936 והן - ובמיוחד - בגלל פרסום "תוכנית החלוקה" של ועדת פיל מיולי 1937, שהתלקה לפעול אחרי המאורעות ועבקותיהם⁽⁷⁸⁾. עוד לפני פירסומה של תוכנית החלוקה, נחן אוסישקין - באייר חרצ"ז-1937 - ביטוי למדיניות חדשה זו במושב הוועד הפועל הציוני⁽⁷⁹⁾: "עלינו להתאמץ ולתפוס כיום מקומות רחוקים ממרכזי התישבותנו, כדי להבטיח, ככל האפשר, את גבולות ארצנו ... להיאחד באזורים רחוקים ... זהו הכיבוש האמיתי של הגבולות מבחינה מדינית. כמובן זה החליט הקה"ל בשנה האחרונה (= חרצ"ז-1936,7 -

ח.י.פ.) להכתיב את פעולותיה, כדי להבטיח, מהר ככל האפשר, את הגבולות בצפון ובמזרח. ואם רכשנו בזמן האחרון 25,000 דונם בעמק בית-שאן וכן שטח של 8,000 דונם בסביבות צמח, והננו מחחיילים עכשו לדרך על קניית קרקע בגליל העליון (! - ח.י.פ.) - הרי לא רק ענין החקלאות לעינינו, כי אם, ראשית דבר, אנו שואפים להבטיח לאומה, ככל האפשר, גבולות רחבים יותר של ארצנו". (! - ח.י.פ.).

החשיבות המדינית של קניית קרקעות באיזורי הגבול המרוחקים של ההתישבות עליהן עלתה עוד יותר לאחר פרסומה של "תוכנית החלוקה" הנ"ל ביולי 1937. הקונגרס הציוני העשרים, שהתכנס כחודש לאחר פרסום התוכנית, דחה את "תוכנית החלוקה" בצורה המוצעת, אולם ייפה את כוחה של ההנהלה הציונית לנהל משא ומתן עם ממשלת אנגליה "לשם בירור התוכן המסויים של הצעת הממשלה הבריטית ליסוד מדינה יהודית בארץ-ישראל"⁸⁰. לאור כל זאת, אין פלא שהישוב העברי בארץ-ישראל החל לחוש בסכנה, שיסגור במדינה עברית על פני שטח של 5000 ק"מ בלבד (לפי התוכנית הנ"ל).

עקב שיקולים מדיניים ובטחוניים אלו, הזדרזו המוסדות הלאומיים לקנות קרקעות בשטחי גבול חדשים, שרגל יהודים התישבותיה כמעט ולא דרכה בהם עד ימי המאורעות, שהחלו בתרצ"ו-1936, כי עלולים היו להינתק מהישוב בשעת חירום ו/או להיפגע על ידי פורעים ערביים⁸¹. כאשר המוסדות המשיכו לקנות קרקעות באיזורים "חדשים", כגון הדרום, בית-שאן, איזור החולה והגליל העליון, וכמו כן לא הפסיקו מלעזור לארגוני ההתישבות השונים עלולות על הקרקעות ולעבדן⁸²; וזאת אף לאחר פירסומן של "תקנות-הקרקע", שהיוו חלק מ"הספר הלבן" מ-1939, שצמצמו ביותר את הקרקעות (עד 5% מהן), שיהודי ארץ-ישראל היו רשאים לקנות ולהתישב עליהן⁸³. כך נוצרו הנסיבות להקמתם של ישובי "חומה ומגדל", שמשנת תרצ"ז-1936/7 יצרו עובדות קיימות נוכח כל התוכניות המדיניות⁸⁴. כך יש גם להבין את העליית-על-הקרקע המרובות מחילת תרצ"ז-תש"ו - 1936-1946 באיזורי הגבול ובמקומות מסוכנים, החל מהקמת הישובים בשנים תרצ"ז-תש"ב - 1936-1942 באיזור הכנרת⁸⁵, בעמק בית-שאן⁸⁶, בגליל העליון המערבי⁸⁷ ובעמק החולה⁸⁸, ועד להקמתן של "אחת-עשרה הנקודות" ב-"א חש"ז - 6.10.46 בנגב⁸⁹. מפעל התישבותי גדול זה הווה, אם כן, אחת הדרכים החשובות במאבק המדיני של הישוב העברי עם שלטונות המנדט לקראת עצמאותו⁹⁰.

אולם לא זו בלבד שיש לציין את העובדה, שישובים רבים נוסדו בתקופה הנידונה אלא כמה מהם הוקמו בצורות חדשות ומיוחדות, כדי שיוכלו למלא את תפקידם ההתישבותי-האיסטרטגי באיזורים המסוכנים והמרוחקים: בשנים תרצ"ז-תרצ"ט - 1936-39 הוקמו ישובי "חומה ומגדל"⁹¹ (כגון טירת צבי ו-תניאת), ואילו בשנים תש"ג ותש"ה - 1943, 1945 הוקמו ששה "מיצפים" - מצודות, שכולם נבנו כמבצר-מצודה, כדי לעמוד בהתקפות, שהיו צפויות מצד הפורעים. כל 6 הנקודות האלו נכנו בצורה אחידה: חומה מרובעת, שנבנתה כולה מאדמה מקומית או מ"אבני-המקום"; בתוך החומה, גשתיים מפניוניה, נבנו שני מגדלים הצפיית ולירי וכן נעשו בחומה כמה חורים לירי. החומה סגרה על חצר, שמסביבו חדרי מגורים לכשלישים איש, חדר אוכל, מטבח, מחסנים ושירותים⁹².

כך נכנו בנגב, בחודשי הקיץ של חש"ג-1943 - גבולות, רביבים ובית-אשל⁽⁹³⁾; ובגליל העליון הוקמו בחש"ה-1945, תוך תקופה של חצי שנה - ביריה, רמות נפתלי וחוקוק⁽⁹⁴⁾. כל הישובים האלו הוקמו בנקודות אוטונומיות חשובות והיו גם כן חוליה מקשרת עם ישובים קיימים⁽⁹⁵⁾.

למצודה ביריה הייתה חשיבות אוטונומית מיוחדת, כי שכנה במקום הגבוה ביותר באזור, השולט יפה על כל הסביבה. המצודה הייתה גם הנקודה היהודית הקרובה, שבכוחה היה להגן על יהודי צפת, שהיו גרים במודדים בתוך סביבה ערבית מובהקת ועוינת. כך הייתה ביריה החוליה המקשרת בין אזור צפת והגליל המערבי לבין ישובי היהודים בגליל-העליון המזרחי ובעמק החולה⁽⁹⁶⁾.

מלבד תפקידה האוטונומי החשוב של ביריה באזור צפת, הייתה מצודה זו הראשונה מחמש "פלוגות הכשרה", שהיו מיועדות ליישובם של חיילים יהודיים מארץ-ישראל, לכשיחזרו לבתיהם משרותם בצבא הבריטי⁽⁹⁷⁾. גם לצורך אחרון זה נרכשו קרקעות-ביריה על ידי הקה"ל משנת חרצ"ו-1936 ואילך, מלבד לצרכים חיוניים אחרים (כגון: רכישת הבעלות על הקרקע של א"י, הגנה, התיישבות רגילה וקליטת עולים)⁽⁹⁸⁾.

באשר לאנשים, שיעלו על אדמות-ביריה לצרכים הנ"ל, הציעו המוסדות המוסמכים כבר בסוף חש"ג-1943⁽⁹⁹⁾, שעל יד צפת חקום נקודה דתיית בגליל-אופיה הדתי המובהק של "עיר-המקובלים"⁽¹⁰⁰⁾. מלבד זאת הגיע "התור-לעלות-על-הקרקע" לגוף ההתיישבותי של "הפועל המזרחי"⁽¹⁰¹⁾, אולם חנועה זו לא ראתה אז כל אפשרות להתיישבות של גוף-עליה אלא באזור בית-שאן בלבד⁽¹⁰²⁾, כי בו רצחה להשלים אח גוש הקיבוצים הדתיים, סירה-צבי ושדה אליהו, שהוקמו בתרצ"ז (1937) ובחרצ"ט (1939). לכן הציע אז המרכז החקלאי של "הפועל המזרחי", שגוף-ההכשרה היחיד, שהיה מוכן אז לעלייה, ושמו "אמונים", יעלה לעמק בית-שאן ולא להר-כנען⁽¹⁰³⁾. גם מטעמים כלכליים מוצדקים⁽¹⁰⁴⁾ לא גילו חברי המרכז החקלאי של "הפועל המזרחי" החלהבות לקבל את אדמות-הטרשים של ביריה כמקום להתיישבות⁽¹⁰⁵⁾.

בגלל המחסור החמור בגופים התיישבותיים, כפי שראינו, הועלתה הצעה במרכז החקלאי הנ"ל, בסוף קיץ חש"ד-1944, להעלות קבוצות פלמ"ח לכמה נקודות חדשות, שהוצעו ל"הפועל המזרחי"⁽¹⁰⁶⁾. כבר באותו הזמן אימץ הרעיון, שקבוצות פלמ"ח יתייזקו בהיאחזויות, שתיכננו לחיילים, לכשישתתרו משרותם בצבא הבריטי⁽¹⁰⁷⁾. בין מולידי הרעיון של אחזקת הפלמ"ח בהיאחזויות היה יצחק שדה, מפקד הפלמ"ח אז⁽¹⁰⁸⁾. וכך, אחרי תיאום עם נציגי "הפועל המזרחי"⁽¹⁰⁹⁾, קרא "הזקן" (= יצחק שדה) ליהודה בלום (היום: אל"ם (מיל.)) יהודה ניצן, שהיה אז מפקדה של המחלקה הדתית של הפלמ"ח, וסיפר לו על הרעיון להקים היאחזות פלמ"חית על אדמות ביריה. תשובתו של הקצין הצעיר הייתה: "אם זו משימה, שמוטלת על הפלמ"ח, הרי נשמח לבצע!"⁽¹¹⁰⁾.

המחלקה הדתית של הפלמ"ח, שקיבלה אפוא את המשימה, הצליחה בצורה זו גם לרכז מחדש את חבריה, שהיו אז מפוזרים ברחבי הארץ, לאחר תקופה, שבה שהו ביחד בקיבוץ הדתי "יבנה" ובמשך שנתיים במשק הפועלות של "עיינות". סיבתה העיקרית לשהותם של חברי המחלקה בשני מקומות אלו הייתה רצונם במטבח כשר⁽¹¹¹⁾. לכן, לאחר שנאלצו לעזוב את משק הפועלות על יד ראשון לציון, היו הם "הראשונים בתור להצעתו" של מפקד הפלמ"ח להקים היאחזות חדשה⁽¹¹²⁾.

כך עלתה להר-כנען ב-כ"ג שבט תש"ה - 8.1.1945 המחלקה הדתית, שהייתה חלק מפלוגה ס' של הפלמ"ח⁽¹¹³⁾. מטרתם היחידה של חברי המחלקה הייתה להקים היאחזות פלמ"חית רגילה בלי כל מגמה להתישב במקום באופן קבוע⁽¹¹⁴⁾. המחלקה הדתית של הפלמ"ח לא הייתה קשורה למסגרת ההתישבותית של הקיבוץ הדתי⁽¹¹⁵⁾ או של גוף אחר⁽¹¹⁶⁾, אף על פי שחלק מ-25 חבריה היו חניכיה של תנועת הנוער הדתית-חלוצית "בני-עקיבא"⁽¹¹⁷⁾ וחברים של תנועת-"האס" שלה "הפועל המזרחי".

חברי ביריה (א') היו קשורים הן לפלמ"ח והן לקה"ל. בחור חברי הפלמ"ח עסקו בכל הפעילויות והאמונים הרגילים של הפלמ"ח במסגרת מחלקתית ופלוגתית. כך עסקו בשמירות קשות ובספורים בכל הסביבה, כולל הכנת תיקים ומפוח על כפרים ערביים, וכן עזרו בתכנונם של מיבצעי הפלמ"ח באיזור⁽¹¹⁸⁾. גם עסקו בהערכת עולים, שהגיעו מסוריה ומלבנון לגבול הארץ הצפונית בגליל-העליון המזרחי. מפקדה ההגנה בגליל-העליון השתמשה אז בביריה כתחנת-מעבר, כדי להעביר את העולים לצפח חוף עקיפת תחנת המכס ב-"ראש-פינה"⁽¹¹⁹⁾.

כפי שראינו, היה אחד מתפקידי-ההתישבות של היאחזות הפלמ"חית בביריה, להכין את התנאים לישובם של חיילים יהודיים מארץ-ישראל, לכשיחזרו משרותם בצבא הבריטי. למטרה זו וכן לשם פרנסה עסקו חברי הפלמ"ח הדתי קודם כל בבנין המצודה על חלקיה השונים. אחרי שמלאכה זו הושלמה, בחום כששה חודשים, המשיכו החברים לעבוד, מטעם הקה"ל, בהכשרת קרקע וביעור. כן עסקו בשירותים שונים⁽¹²⁰⁾.

שהותם במצודה הופסקה באורח בלתי צפוי ובצורה קשה ב-כ"ז אדר תש"ו - 28.2.46, כשכל 24 החברים, שהיו אז במקום, נאסרו על ידי חיילים בריטיים. מאסר זה היה אחת הסיבות העיקריות, שהביאו לעלייה הגדולה לאדמות ביריה כשבועיים אחרי המאסר.

פרק 3. מאסרה של חולית הפלמ"ח מ"איילת-השחר"⁽¹²¹⁾

מפרשה ~~כ"ט~~ החחילה עוד חודש לפני מאסרם של חברי ביריה: ביום ד' בערב, בשעה 21.15, אור ל-כ"ט בשבט הש"ו - 30.1.1946⁽¹²²⁾, עצר משמר שגרה של צבא ומסטרה בריטיים, בפנייה ל"יסוד המעלה", כ-2 ק"מ צפונית ל"איילת-השחר", אוטובוס נוסעים של "שרות החולה", שהיה בדרכו מאיילת-השחר לכפר-סולד. במכונית זו ישבו 10 חברים, ביניהם אשה אחת, של מחלקת הפלמ"ח ב"איילת-השחר"⁽¹²³⁾, שעסקה בלווי עולים בלתי-ליגליים. באותו הערב היו הבחורים צריכים לאבטח מקום מסוים על יד הגבול הצפוני, שבו ציפו לבואה של שיירת מעפילים מסוריה.

החילים הבריטיים בדקו קודם כל את תעודות הנוסעים ואחר כך ערכו חיפוש במכונית. כך מצאו שני תרמילי-גב צבאיים ישנים, שבהם היה ארוז גבור צבאי חדש, תפור מבר אורזי. החגור הכיל 10 נרחיקי אקדחים, 8 נרחיקי כדורים ו-14 נרחיקים של רמוני יד⁽¹²⁴⁾. איש מהחוליה לא ידע על קיום התרמילים, על כן אמרו מיד, שאין להם כל שייכות התרמילים ולתוכנם. לזה הוסיפו, שהם נוסעים למסיבה בחולתא. כל זה לא שיכנע את אנשי המשמר, שהורו לאנשי הפלמ"ח להיכנס למכונית ולנסוע לתחנת המשטרה בראש-פינה בלווי מכונית צבאית משורינת.

עד שעה 1.30 בבוקרו של יום ה', כ"ט בשבט - 31.1, התנהלה החקירה על-ידי הקצין האנגלי של משטרה ראש-פינה. הוחלט להחזיק את אנשי החוליה במעצר בתור "חשודים בקשר לפעולות בלתי חוקיות". ואמנם החשד הזה היה מבוסס⁽¹²⁵⁾ בדיוק לפי התקנות החדשות והחמורות, שנפרסמו רק יומיים לפני מאסר החוליה, כפי שראינו⁽¹²⁶⁾. היתה זו פעולת-מעצר ראשונה של נציגי הישוב הלוותים על סמך חוקי החירום החדשים⁽¹²⁷⁾.

באותו יום ה', בשעה 10.30, הועברו העצורים באוטובוס, בלוי שתי מכוניות משטרה, לבית-הסוהר בצפת, שהיה בתחנת המשטרה על הר-כנען. האנגלים התייחסו לעצורים בשלב זה בהגינות ובאדיבות, והמשטר בבית-הסוהר לא היה חמור. כמה שעות אחר כך החקיימה בצפת פגישה בין באי-הכוח של "גוש הישובים בגליל העליון"⁽¹²⁸⁾ עם קורנס, סגן מושל-המחוז, שנדרש לשחרר את העצורים. אולם הלה הצליח להשטמט מחשובה ברורה באמרו, ש"עוד לא קיבל את הדו"ח". למחרת, ביום ו', ל' שבט - 1.2, חיכו אנשי "ועד-הגוש" בראש פינה לפגישה עם מושל-המחוז מנצרת ועם סגנו מצפת, וכן עם מפקד המשטרה, מפקד הכולשת בצפון ומפקד הצבא בצפון. הפגישה הזו היתה צריכה להתקיים אחרי התיעוצות פנימית בין ראשי השלטון האנגלי, אולם הללו השתמטו גם הפעם מלהפגש עם נציגי הגליל.

פרק 4. הנסיון לשחרר את חולית הפלמ"ח וכשלונו

לאחר שנכשלו ראשי ועד-הגוש פעמיים להפגש עם השלטונות הבריטיים, כדי להשיג את שחרור 10 אסירי-הפלמ"ח בדרך של משא ומתן, החליט מטה-הפלמ"ח לשחררם בכוח על-ידי החקפה על משטרה-הר-כנען ביום ד', אור לה' אדר א' תש"ו - 5.2.46, וזאה באמצעות הגדוד השלישי של הפלמ"ח, שהיה בגליל ובעמק הירדן. פעולה בלתי גרחת ונועזת זו תוכננה עוד לפני שהתקבל אישור לכך מהפיקוד העליון של "ההגנה", כי במטה הפלמ"ח נתקבלה ידיעה מוסמכת, כי תוך יממה אחת יועברו האסירים דרומה. מבצע השחרור של חולית הפלמ"ח ממשטרה-הר-כנען אושר על ידי הפיקוד העליון של "ההגנה" משני טעמים: א. עצם שחרורם של 10 חברים-לוחמים. ב. כביטוי של מחאה נגד הוקי החירום, שבחוקפם נעצרו אנשי החוליה⁽¹²⁹⁾.

התוכנית של הפלמ"ח הייתה מבוססת על כך, שהתורן בחנתה המשטרה באותו לילה יהיה שוטר יהודי. הוסכם איתו, כי "ייאסר" על ידי אנשי הפלמ"ח, שיחפרצו לבית הסוהר ויוציאו את הכלואים מחאיהם. אולט אנשי משטרה צפת הועמדו בעוד מועד במצב הכן, מכוון שהפלמ"ח פעל ללא זהירות מספקת: אנשי היחידה, שהייתה מורכבת ממספר רב-יחסית של בחורים חסונים, נעו להר-כנען באוטובוסים, נבדקו ועוררו חשד. שוטרי ראש-פינה הודיעו על כך למשטרת צפת, שערכה בעקבות הודעה זו בדיקה מיוחדת של הסורגים בבית-הסוהר על הר-כנען ובמיוחד בחא האסירים. כן חוגברה המשטרה על ידי יחידה מהלגיון הערבי, שחנתה בדרך כלל במחנה על הר-כנען.

בעקבות נסיבות בלתי צפויות אלו ובעיקר בגלל שיקולים של יחסי הכוחות, סוכלה ההתקפה, בעודה באיכה⁽¹³⁰⁾. כך נוצרה לראשונה באיזור הזה מתיחות, בעוד שעד אז מנע פיקוד "ההגנה" באיזור ככל האפשר התנגשות עם השלטונות, כדי לא לסכל את האפשרות, שהירבו לנצלה, לארגן כניסת יהודים לארץ ישראל מסוריה, עיראק ולבנון, בדרך "בלתי-חוקית"⁽¹³¹⁾.

על ההתקפה עצמה דווחה כמעט כל העתונות היומית בהרחבה באותו יום ד', שבשעותיו המוקדמות נערך המבצע⁽¹³²⁾. והמעשה שהיה, כך היה:

חולית המתקיפים מנתה כ-20 איש. קבוצה אחת ממנה הגיעה אל הבניין מצד השער, דרך פריצה בגדר התיל ובגדר הפנימית של כשלושה מטרים וחצי. הזקיף של הלגיון הערבי הרגיש כתנועה חשודה ליד שער הכניסה וירה. ואז נורו עליו יריות⁽¹³³⁾ וכדור אחד פגע בלחי. השומרים השיבו אש, ואחרי שהמתקיפים זרקו רימון אחד לעבר השער, נסוגו. בעת ובעונה אחת הגיחה מכיוון נגדי קבוצה שנייה של מתקיפים. משהופרעו פחתו באש מנשק אוטומטי ואחד מהם הפיל רימון⁽¹³⁴⁾. משהושבה אש נסוגה גם קבוצה זו. לשמע היריות האירו הזקיפים, שהיו במגדלים ובעמדות, את כל הסביבה בזרקורים ופתחו באש. לאחר חילופי יריות, שנמשכו כחצי שעה, נעלמו החוקפים.

אחר כך התברר, שכביש הר-כנען-ראש פינה נחסם ושהוטמנו בו מוקשים, שפורקו. גם במקום ההתקפה השאירו התוקפים "סימנים", שנמצאו בעת החיפושים: שני סכיני קומנדו, 2 מחסניות ורימון-יד מתוצרת מקומית.

לאור היחסים המתוחים ששררו אז בארץ בין הישוב לבין השלטונות, כפי שראינו, וביחוד לאחר שחוקי החירום נכנסו לתוקפם, נראה "כמובן מאליו" כל מה שהתרחש מיד לאחר ההתקפה הבלתי מוצלחת על משטרת הר-כנען:

חיילי הלגיון החלו לפשוט בכבישים ואסרו כל מי, שנזדמן בדרכם. כך נאסרו שלשה תלמידים מבית-הספר המקצועי בצפת, שטיילו לחומס על ההר; ורק לפנות ערב שוחררו לאחר פנייה מטעם ועד-הקהלה המקומית. כן נאסרו שני מבריאים מבית בוסל שבצפת, אך אחרי חקירה קצרה שוחררו.

המשטרה ערכה חיפושים גם בראש פינה ובסביבתה: בנקודת ההתיישובות החדשה של "החושלים" ב-"ג'יב יוסף" (היום: "עמיעד"). עוברי אורח נדרשו להזדהות, אבל איש לא נאסר. חיפושים נערכו גם כן במכוניות בקו חיפה-צפת ובקו טבריה-מחולה. לנוסעים לא ניתן להמשיך בנסיעה לטבריה והם הוחזרו מכוון ראש-פינה, אולם המכוניות הערביות הורשו לנסוע ללא כל הפרעה. החושבים התלוננו על יחסם הבלתי אדיב של חיילי הלגיון הערבי. אחרי הצהרים הובאו כלבי גישוש, שהלכו כמה קילומטרים בעקבות התוקפים, אולם לא הצליחו לגלות דבר⁽¹³⁵⁾.

במשך כמה ימים אחרי מקרה זה נערכו חיפושים נוספים: למחרת, ביום ה', ו' אדר א' - 7.2, בשעה 7.00 בבקר, החלו כששים חיילים ושוטרים בריסיים בחיפושים יסודיים בכמה בתים של יהודים ברחוב הבטחון בצפת במשך כשעתיים וחצי. גם ברחוב העליון בראש-פינה נערכו חיפושים כאלו⁽¹³⁶⁾. אף ביום ה', ז' אדר א' - 8.2, נמשכו החיפושים המדוקדקים. הפעם התרכזו בשני הרחובות המרכזיים ברובע היהודי בצפת, כדי לגלות נשק וסירוריסטים, אולם גם הפעם לא העלו שעתיים של חיפושים כלום ואיש לא נעצר⁽¹³⁷⁾.

יום אחרי הנסיון הבלתי מוצלח לשחרר את האסירים מבית-הסוהר, הועברו אלו למקום בלתי ידוע⁽¹³⁸⁾, שהיה למעשה משטרת נצרת, ממנה הועברו לאחר כמה ימים למשטרת לטרון⁽¹³⁹⁾.

כל יחידות הפלמ"ח, שהשתתפו במבצע, הן המתקיפים והן אלו, שהיו צריכים לחפות על נסיגתם, כגון חברי ביריה⁽¹⁴⁰⁾, הצליחו לסגת בשלום ליחידותיהם. אולם תוך כדי נסיגה זו השאירה אחת ממחלקות הפלוגה נשק בקרבת המצודה בנוסף ל"נשק האורגני" של אנשי היאחזות, מבלי לדאוג לכך, שנשק זה יוטמן כראוי⁽¹⁴¹⁾. הזנחה זו חרצה אחרי שלשה שבועות את גורל אנשי ביריה, והייתה אחד הגורמים העיקריים למאורעות המסעירים לאחר מכן.

כ"ג 2. מאמר אנשי ביריה
5/5/55

בדיוק שלשה שבועות אחרי כשלוך ההתקפה של הפלמ"ח על בית-הסוהר שבבנין המשטרה של הר-כנען, ביום ד' בערב, אור ל-כ"ז אדר א' חש"ו - 27.2.1946, יצאו שתי חוליות, בנות שניים מחברי הפלמ"ח הדתי בביריה כל אחת, לסיוור שגרתי באיזור (142).

אחת החוליות, שבה היו צבי חסיד (הי"ד) ואפרים צורף (הי"ד), יצאה לכוון מחנה הלגיון על הר-כנען, ששכן 2-3 ק"מ ממצודת ביריה. בשעה 22.30 הגיעו שני הצעירים עד למרחק של 100 מ' מהמחנה. פתאום הגיע אליהם כלב-הכית של ביריה, שהצליח להינתק מכליו ולהשיגם, אחרי שעבר את הדרך המצודה אליהם במישרין ועל פני קו הרקיע ולא דרך הוואדי, שבה הלכו לפני-כן שני הסיירים, כדי לא להתגלות. כשראו שני הבהורים את הכלב, פקדו עליו לחזור הביחה. באותו הרגע נשמעו יריות רבות מצד המחנה של הלגיון במשך כדקה וחצי. הסיבה ליריות הייתה פשוטה. כמה משומרי המחנה נבהלו מאד, כשהביחנו בכלב בקרבת מקום; מרוב כהלה פתחו באש (143). כך נפצע אחד מזקיפי המחנה ברגלו מיריות אחד מחבריו והועבר אחר כך לבית-החולים הממשלתי בצפת. גם הכלב נפצע ודם רב ממנו נשאר במקום, שבו נפצע. שני הפלמ"חניקים נסוגו ל"קרקע מתה" מיד עם היריה הראשונה, אבל לא חזרו עוד לביריה אלא הלכו לראש-פינה, מרחק של 6 ק"מ, כי חשבו, שהיריות נורו ככוון ביריה; ולכן פתחו, פן ישימו להם אנשי הלגיון מארב, כשיחזרו בעצמם למצודה (144).

מיד לאחר היריות (145) החלה תנועה של משמרות צבא ונוטרים בכלי רכב ממוכנים, שנעו בכיוון להר-כנען. החיילים האירו את הסביבה בראקטות, השיבו ביריות והזעיקו עזרה. פלוגות חזקות של שוטרים וחיילים שוטטו במכוניות משוריינות, בסנקים קלים ובמכשירי אלוטס ברחובות צפה במשך כל אותו הלילה. ראשי המשטרה והצבא היו בטוחים, שעקבות הדם באו מ"אחד או אחדים מהמתקיפים, שנפצעו קשה". רושם זה נחזק אצלם, מכיוון ש"נמצאו כמה חתובות וכובע של גבר, כולם מגואלים בדם" (146). בגלל רושם מוטעה זה, נערכו אחר הצות חיפושים אחרי פצועים אצל רופאים יהודיים בצפת ובראש-פינה. כן הקיפו, קרוב לשעה 1.00 (אחר הצות), את מרפאת "הדסה" בצפת, כדי למנוע הבאת פצועים לשם, "אם ישנם". מובן שלא מצאו הבריטים כלום.

גם בביריה נשמעו יריות (147). ואחרי שגם אנשי החוליה, שסיירו על הר-כנען, לא חזרו, החתילו שם לחשוב, כי משהוא בלתי רגיל קרה, וכי ייערכו חיפושים. האחראי במקום, יהודה בלוס, ציפה לחיפושים כבר בשעות הבוקר, ולכן החליט להעביר לסליקים כל דבר, שעלול היה לעורר חשד.

בשעות הבוקר של יום ה', כ"ז אדר א' - 28.2, ערכו כוחות חזקים חיפושים מדוקדקים בכל האוטובוסים והמכוניות, שיצאו מצפת לחיפה ולטבריה; כל המזודות והחבילות נפתחו ונבדקו בהקפדה, אולם לא נמצא כלום. שתי נערות יהודיות באחת המכוניות, שלא היו להן תעודות-זהות, נעצרו על ידי הלגיונרים. כיוון שנוסעי המכונית לא רצו לעזוב את הכנות לבדן, נשאר כלם

במקום עד שנחבררה זהותן, ואז המשיכה המכונית את דרכה. גם בראש-פינה נדרשו הנוסעים והעובדים והשבים להראות את העודות-הזהות שלהם. כמו כן נעצרו לשם חקירה שני פועלים יהודיים מצפת, שנסעו לעבוד בכיריה. גם במקרים אלו העלו המחפשים חרס בידיהם.

לאחר כשלונו אלן בגילוי "המחפשים", הגיעו באותו בוקר קציני משטרה, כדי לנהל את החקירה. כמו כן הובאו למקום החקירה על-הר-כנען כלבי גישוש, שהלכו בעקבות כחמי הדם לכוון ביריה⁽¹⁴⁸⁾. לפני שכוחות הצבא הבריטי גמרו להקיף את ביריה, בשעה 9.30 בבוקר כדי לערוך בה חיפושים, הספיק מפקד ההיאחזות הודיע למטה הפלוגה של הפלמ"ח ב"א ילח-השחר⁷, ש"מחפשים אותנו", אבל משם לא יכלו עוד לעזור.

החיפושים במצודה נערכו על ידי ג'וש וסרג'נט-משטרה, שערכו גם בעין-זיתים וגם בסביבתם של שני מקומות אלו. בביריה עצמה לא נמצא דבר וכבר החלו האנגלים נסוגים⁽¹⁴⁹⁾. אולם אחד החיילים, שהוצבו כשומרים מסביב למקום בשעת החפושים, מצא על גל אבנים חפץ אישי של אחד מאנשי המצודה - אלבוס המונות, שנשכח בחצר ונעזב בחוץ בערב לפני-כן, כאשר החביאו חברי-ביריה בחפזון חפצים חשובים, כפי שראינו. החייל הודיע על כך לקצין, שהיה אחראי לחיפוש. מיד סודרו החיילים בשרשרת צפופה וסרקו בחפושים את כל השטח.

כך נמצא, במרחק כחמש מאות מ' מצפון-מזרח למצודה, מחסן נשק, שהוטמן בחפזון על ידי אחת ממחלקות הפלמ"ח בנסיגתה מהר-כנען שלשה שבועות לפני כן ~~ב-150~~ בסליק זה נמצאו⁽¹⁵⁰⁾: "חמ-מקלע אחד מסוג 'סטן', חמ-מקלע מסוג 'ברן', אקדה-בארסאה אחד, רובה 303, מכשיר-שידור"⁽¹⁵¹⁾ צבאי מטיפוס ישן וכן חיק עור, שהכיל כמה ניירות; ביניהם היתה העודת-הזהוח על שם אחד מחברי ביריה.

גם החיפושים בעין-זיתים עצמו לא העלו דבר, אולם בשטח שבין עין-זיתים וביריה נתגלה סליק שני במחצבה, כ-30 מ' מגדר ההיאחזות. בסליק זה היתה הבית זפת ובה נמצאו: 4 רובים, 6 אקדחים צרפתיים, 8 רימוני יד צרפתיים, 4 מחסניות "ברן" טעונות, 516 כדורי רובים, 141 כדורי אקדה, 401 כדורי חמ-מקלע וכן 2 סכינים מאותו המין, שנמצאו לאחר ההתפלוח ~~הוא~~ על בנין המשטרה שלשה שבועות לפני-כן. כמו כן נמצאו בסליק זה קופסת ג'אליניט, קופסת פצצים, 3 פצצות מתעשיית בית 4- קופסאות מלאות ניירות, וביניהם צילומים רבים של אנשי ביריה⁽¹⁵²⁾.

חקירת הניירות הללו, שנמצאו בשני הסליקים, הראחה בעליל, שהיו קשורים במישרין עם אנשי ביריה, מלבד העובדה, שכלב המשטרה הלך מהניירות לאחד המתשיבים. המיטמכים האלו כללו, בין היתר, פקודות קבועות למחנה, ספרי הדרכה לאימונים, רשימות על המבנה ועל חובותיה של ה"הגנה" ורשימות על מחנות צבא ומשטרה בסביבה⁽¹⁵³⁾. מהן המיטמכים היה ברור שלטונו, ובצדק מבחינתם שלהם, שביריה שימשה מרכז לאמונים צבאיים בלתי-חוקיים. מיטמכים אלו שימשו כחומר ראיות עיקרי נגד אסירי ביריה במשפטם, שנערך בדיוק 3 חדשים לאחר מאסרם. החומר הזה

שימש. שלטונות הצבא גם הוכחה כרורה על אופיה המחתרתי של ההגנה¹⁵⁴. לכן הובאו כל הפרטים האלו לידיעתם של חברי הועדה האנגלו-אמריקאית, ששהה אז בארץ¹⁵⁴; אולם ספק אם חברי הועדה התרשמו מכך, כפי שהבריטים קיוו¹⁵⁵. [לחיזוק טענתם זו של השלטונות הבריטיים הוצגו בפני חברי-הועדה צילומים של רובים וכלי-נשק שנחגלו בשעת החיפושים בביריה, כאשר ביקרו אצל הגנרל ד'ארטי, מפקד הכוחות הבריטיים בא"י, אולם גם זה לא שיכנעם כל כך, כנראה¹⁵⁶].

בעקבות גילויים אלו נאסרו כל 24¹⁵⁷ היהודים הצעירים¹⁵⁸, שהיו אז בביריה לא היה

מקום להתנגדות פיזית לאור יחסי הכוחות, כי על שתי ההיאחזויות, ביריה ועין-זיתים, שבהם נערכו החיפושים, הוטל מצור; השתתפו בו חיילים, שוטרים ו"שוטרם רוכבים", מכוניות משוריינות וחתנת שידור¹⁵⁹. הבחורים הוצעדו ברגל למשטרה הר-כנען¹⁶⁰. ~~המסמך היחיד שהגיע~~ ~~למטה הועדה~~ ~~האחד-עשר~~ ~~בשנת~~ (השנן 1847)

פרק 6. נוטרים יהודיים במצודה ביריה

הואיל ולא נשאר איש בביריה, נחבקש לאחר המאסר יו"ר ועד-הקהילה של צפת על ידי סגן מושל-המחוז, קורנס, וקצין-המחוז היהודי, כהנא, שביקרו בביתו של יו"ר הקהילה, לשלוח לביריה כמה אנשים לשם שמירה¹⁶¹. כך ניתנה פקודה באותו יום ה', "כ"ז אדר א' - 1622.2, ל-6 נוטרים¹⁶³ יהודיים מצפת ומראש-פינה לעלות לביריה העזובה ולהחזיק בה. מפקד החוליה היה מפקד הנוטרים הנפחי, יונה אלברסטט (חריש)¹⁶⁴. נאסר עליו לעזוב את ביריה אף לרגע, אולם אחרי שהוקם הקשר בין הנוטרים לבין הנפה, התברר שלא היה צורך להיות במקום כל הזמן.

בזמן ששהו הנוטרים בביריה, קיים מפקדם מגע אישי ומתמיד עם אסירי ביריה במשטרה צפת על הר-כנען הודות לקשריו עם שלטונות בית-הכלא. מפקדם של הצעירים האסורים, יהודה בלום, מסר ליונה אלברסטט, בביקורו הראשון אצלו, את מקום הסליק בחוף המצודה, שהבריטים לא מצאוהו בחיפושיהם. בסליק זה היו מיסמכים וצילומים יקרי ערך על האיזור וכן נשק רב. אחרי שמפקד הנוטרים חזר לביריה, מצא את מקום הסליק והוציא ממנו רק את המיסמכים. בשעות הלילה העבירים ברגל לעין-זיתים, בלווי המ.כ., רפאל אדריעי. כשהזרו לאחר שעה לכיוון ביריה, הרגישו בתנועת מכוניות מכיוון הר-כנען לביריה. באותם הרגעים, שבהם הגיעו הנוטרים למצודה מצד מערב, הגיעו אליו שוטרים בריטיים מצד המזרח. בשתי מכוניות ישבו כששה-עשר שוטרים, המושים בטומיגניס. אחרי שקפצו אלו מהמכוניות עם כלים דרוכים, התחילו לחפש בחדרי המצודה, כי הודיעו להם מהמתנה של "הלגיון הערבי" על הר-כנען, שראו סימני פנס ליד הגדר של ביריה. (היה זה באמח פנסו של מפקד הנוטרים). מכיוון שנודע לשוטרים הבריטיים על תנועה חשודה מסביב לביריה ומחשש להתגברות עוינת, באו אליו לראות אם אמנם הסתננו אנשים לנקודה. החפשים הסתיימו בשתייה קפה ובמצב רוח טוב.

לאחר כשבוע, ב-ב" אדר ב' - 5,3, נתפסה הנקודה על ידי חיילים בריטיים. אחרי שאלו כבשו את המצודה, הצליחו הנוטרים היהודיים להביאם לכך, שיעבירו את בית-הכנסת לאותו החדר, שהיה מעל הסליק. כך נהפכו שומרי הסדר האנגליים, בלא יודעין, לשומרי הנשק הנסחר והבלתי-חוקי.

פרק 7. מחאת הישוב היהודי נגד המאסר והפקרת המקום

מיד לאחר מאסרם של חברי ביריה, פירסמה המשטרה הודעה על "ההתקפה על המחנה של הלגיון הערבי על הר-כנען". הודעה זו פורסמה בהרחבה בעתוני הבוקר, יום אחרי המאסר, ביום ו', כ"ח אדר א' - 1.3 (165).

אחרי ההודעה הרשמית הזו, הוסמך "קול ישראל" להגיב עליה, ולהודיע, כי שום ארגון יהודי לא תקף ולא ניסה לתקוף שום מחנה של "הלגיון הערבי". תגובת השלטונות על הודעה "הגנה" ב"קול ישראל" לא איחרה לבוא (166): למחרת המאסר פורסמה הודעה רשמית נוספת (167) מטעם השלטונות ובה הובא פירוש הנשק, שנמצא יום לפני-כן בסליקים ושגרם למאסרם של אנשי ביריה, כדי להוכיח את הגירסה הרשמית על הנסיון - כביכול - לתקוף את מחנה "הלגיון הערבי".

"קול ישראל" לא השהה גם הפעם את תגובת ה"הגנה". לכן, כבר למחרת ההודעה השניה של האנגלים, ב-כ"ט אדר א' - 2,3, נשמעו מעל גבי גלי הרדיו הדברים הבאים: "הודעת השלטונות מלאה בדעות. אנו חוזרים ומודיעים לציבור העברי, לא דובים ולא יער. אין הלוחמים העבריים נוהגים להתכחש למעשיהם. להיפך, אנו מעונינים לתת לכל פעולה מתמחה שלנו את הפרסום הראוי" (169). כמו כן תיאר הקריין את מאסרם של מתישבי ביריה כנסיון לסלף את האמת על התקרית ולחפות על התנהגותם של חיילי "הלגיון הערבי".

אולם נציגי הישוב היהודי לא הסתפקו במחאות מעל גבי הרדיו. כמו אחרי מאסרם של עשרת אנשי הפלמ"ח מ"אילת השחר" בדיוק חודש לפני כן, החליטו ראשי הישוב היהודי באיזור גם הפעם לבוא בקשר עם השלטונות בדרך של מו"מ: ביום ו' אחר הצהריים, יום אחרי מאסרם של חברי ביריה, התייצב לפני סגן מושל-המחוז, מר קורנס, בכיחו משלחת של נציגי ועד-קהילה בצפת וועד-הגוש של הגליל העליון, ובראשה מר משה פודוורצר, יו"ר הוועד של קהילה-צפת (170). המשלחת מחתה בחריפות על כך, "שאסרו את כל אנשי הנקודה והשאירוה ריקה מתושביה על יסוד בלתי מבוסס, דבר, שאין לו תקדים בכל תולדות הישוב הארצי-ישראלי". המשלחת עמדה בקשר לכך גם על צורת ההודעה הרשמית, שהודיעה על מאסר האנשים, מבלי להדגיש שזהו הישוב כולו. כמו כן הטעימו חברי המשלחת, שעד כמה שאפשר לראות מנסיבות המקרה, היו רק יריות בודדות ולא היתה כל התקפה. ואף לא נעשה כל נסיון להתקפה מצד היהודים על מחנה הלגיון הערבי על הר-כנען. הושמעה גם הדרישה להוכיח את ההאשמות. ועוד טענו נציגי הגליל העליון, שלא יוכלו לקבל את דרישת השלטונות להסגיר להם

אח "הפצוע" ב"התקפה" על הר-כנען, כי לא היה כזה. אנשי המשלחת ציינו לבסוף, כי הישוב לא יוכל להשלים עם הפקרת רכוש של נקודה יהודית, שבה הושקע עמל רב כל כך, ולכן ביקשו מהשלטונות להחזיר את אנשי ביריה לנקודתם ואת הנשק לנוטרים להגנת המקום.

סגן מושל-המחוז השיב, שיכול הוא רק לעזור להגנת המקום, אולם לא בהחזרת חברי ההיאחזות למקומם. על כך הגיבה המשלחת באמרה, שחמש"ן לפעול אפילו עד הפרלמנט הבריטי לשחרורם המהיר של מתישבי ביריה ולהחזרתם למצודה, למען יוכלו לעבוד וליצור. לאחר שהתברר לחברי המשלחה, כי אינם יכולים לעזור לאסירים (בגלל האהסמה הכבדה נגדם, מאחר ונמצא נשקם), דרשו מהשלטונות, שלפחות יהודי הגליל יורשו להמשיך ולקיים את הישוב העזוב. סגן-המושל הסכים, שבמקום החברים שנאסרו, יבואו לביריה עשרים חברים חדשים מהמשקים הקרובים, כדי להמשיך בעיבוד הקרקע ובטיפול בעצים הרכים, שנשתלו לא מכבר, עד לשיחורם של האסירים.⁽¹⁷¹⁾

ישובי הגליל נענו ברצון לגיוס המיוחד הזה. נציגיהם הגיעו לצפת ביום א', ל' אדר א' - 3,3, על מנת לעלות לביריה. אולם מפקח משטרה-צפת, טרנר, הודיע להם, בשם סגן המושל, כי עליהם להתייצב בפני המשטרה לפני עליהם; הממשלה לא חרשה לעבד את האדמה אלא במשך שעות היום בלבד, ולפנות ערב יהיה עליהם לעזוב את המקום. נציגי ועד-הגוש מחו על כך, כי היה זה כאילו רואים אותם כפושעים, שצריכים להתייצב בפני המשטרה.⁽¹⁷²⁾ מפקח המשטרה השיב להם, כי קבלת פקודה נמרצת לא להרשות התיישבות מחודשת בנקודה על ידי יהודים. חברי ועד-הגוש מחו שוב בכל חוקף נגד הפקודה הזאת, והרגישו, כי הממשלה בפקודה זאת מפירה את הבטחתה בדבר קיום ביריה ומפקירה אותה על אחריותה, דבר שאין להשלים עמו בשום פנים ואופן. עוד טענו היהודים, שבמקום נשתלו כ-25,000 שחילי עצי אורן וברוש ו-5000 אלונים, ושנזרעו שדות, הזקוקים לטיפול מסור ולהשגחה מתמדת. כמו כן אמרו, שאינם מבינים את רצון הממשלה להשאיר נקודה חקלאית בלי מתישבים והשגחה. המפקח דחה כעת את בקשת המשלחה קודם כל בנימוק, שהערבים מערערים על זכות היהודים על הקרקע, שעליה הוקמו המבנים של מצודה ביריה. לבסוף השיב איש המשטרה, שזוהי פקודה מפורשת מגבוה ואינו יכול לשנותה.⁽¹⁷³⁾

אנשי הגליל⁽¹⁷⁴⁾ לא אמרו נואש והחליטו לפנות לבעלי סמכות גדולה יותר, כפי שרמזו כבר לפני כן: למחרת הפגישה עם מפקח המשטרה, ביום ב', א' אדר ב' - 4.3, התייצבה משלחת מטעם הקהילה בצפת וועד-הגוש בפני מושל מחוז-הגליל בנצרה, איוואנס. בפגישה זו נכהו גם הכריגידיר גולבלין, מפקד כוחות הצבא של ה.מ. בגליל וכן קצין מחוז-צפת הנ"ל, מ. כהנא. המשלחה העלתה שהי טענות:

- (א) אין כל קשר בין היריות הבודדות, שנורו על הר-כנען, ובין ביריה;
- (ב) לא קרה עדיין בחולדות ארץ-ישראל, שהממשלה תרוקן ישוב שלם.

לבסוף דרשו אנשי המשלחה להחזיר את החיים האזרחיים על כנם. גם הפעם נדחתה דרישתם

ובנימוקים הבאים:

- (א) הערבים מערערים על זכות היהודים על הקרקע, שעליה הוקמו מיבני המצודה⁽¹⁷⁵⁾,
 (ב) אנשי-הועד שותפים למעשה בגללו על ידי כך, שהם מחפים על מעשה, שהביא לחוסר
 ולרצח.

על דברים אלו הגיב בחריפות רבה אחד מנציגי הגליל, שאמר בין היתר: "אינן אנו נוהגים להסתיר את מה שאנו עושים, אולם בענין "הלגיון הערבי" יש למישהו ענין לייחס לנו מעשים שלא עשינו ואח זה לא נקבל!"⁽¹⁷⁶⁾. אנשי המשלחת נפרדו מראשי השלטון בצפון-הארץ בהרגשה ברורה, שאין תקוה לקבל את ביריה בחזרה על ידי משא ומתן, ושיש לעשות מעשה, שבכווחו להשפיע רבות על השלטונות⁽¹⁷⁷⁾.

גם בקרב יהודי צפת והגליל העליון הלכה וגברה ההתמרמרות על שינוי ההוראה בקשר לעבודה בביריה העזובה. נפוצו גם כן שמועות, שכבר נהרס חלק מגדר הנסיעות של ביריה, שנעקרו שתילים רבים וכי אלמונים מהלכים בשדות הזרועים וגורמים להם נזק. לאור שמועות אלו בקשו כמה מהעיתונאים בצפת ממפקח-המשטרה רשות לבקר במקום, אולם בקשתם נדחתה⁽¹⁷⁸⁾. ואמנם, כשביקרו באדמות ביריה ביום ג', ב' אדר ב' - 5.3, שרון וויץ וטוביה אשבל, ממחלקת הייעור של הקה"ל, יחד עם מפקח משטרה-צפת, טרנר, מצאו, שעשרות עצים רכים נעקרו. אנשי הקה"ל קבעו, שאם לא יעדרו מיד את הקרקע מסביב ל-30,000 העצים, ייבלו מהם 70%. כמו כן גילו, שעדרי השכנים הערבים הועלו בכוונה על שטחי השעורה (כמה מאות דונם), וגרמו נזקים ניכרים לשטחים אלו, שאין להם עוד תקוה. גם בשטחים, שסוקלו ודורגו למטעים, היחה יד המחבלים⁽¹⁷⁹⁾.

מורת הרוח הרבה של הישוב היהודי בארץ-ישראל מתחילה עכשיו להתבטא ברורה במאמרי המערכת הראשונים⁽¹⁸⁰⁾ (מתוך רבים, שיופיעו אחר-כך⁽¹⁸¹⁾) על פרשת ביריה. בולטת בהם נימת הלגלוג הרב על "בהלה הגבורים הערביים על הר-בנען, הנבהלים מקול עלה נידף ומנגיעה כלב בחוטי גדר, שגרמה ליריות אחד ברעו". כן מודגש במאמרים אלו, "שאין להשלים עם זה, שמרוקנים נקודה ישובית מכל תושביה ומפקידיה אותה ואח רכוש, ובמיוחד נקודת הכשרה, כמו ביריה, המיועדת להתישבותם של חיילים משוחררים". לכן "יש להתנגד בכל חוקף לנסיון לחטל בצורה זו ישוב יהודי בלתי רצוי". לבסוף "מנבאים" עורכי העיתונים, "שחבל ביריה עוד יהיה מאוכלס יהודים", כפי שאמנם קרה.

פרק 8. כיבוש ביריה על ידי חיילים בריטיים והדיו

המתוחות הרבה מסביב לביריה נכנסה לשלב חדש וגורלי, כש"המפקד הצבאי של מחוז חיפה והגליל הוציא פקודה, לפי סעיף (2) / 119 של תקנות ההגנה (החרום) מ-1945, שעל כוחות ה.מ. וכוח משטרה תפוס את הישוב ביריה ולהחזיק אותה ללא פיצוי עד להודעה חדשה"¹⁸²). והמעשה שהיה, כך היה¹⁸³:

ביום ג', ב' אדר ב' - 5.3, בשעה 12.00, תפסו פלוגות חיילים עמדות תצפית בשטח והתקינו את הקשר עם המפקדה. פלוגה אחרת יצאה להבטיח את הדרך בפני כוחות הצבא העיקריים, שהתקדמו בעקבותיה. כל מכונות אזרחי, שניסחה להתקרב למקום, נעצרה ונוסעיה נחקרו. בשעה המיועדת התקדם הסור הצבאי במספר מכונות ובהן חיילים מזוינים בשנש אוטומטי ומטען אחר. סביב חומת המצודה של ביריה הופקד משמר חזק, וזקיפים הועמדו בשער. החיילים פלשו לשטח המצודה והסתערו מיד על הבנינים ופינו את החדרים. רהיטים וחפצים שונים הוצאו בערבוביה, הכלים והבגדים הושמו בשקים ורוכזו בשני חדרים. בשאר החדרים השתכן הצבא.

מבית הסוהר על הר-כנען הובאו שלשה מאסירי ביריה, כדי לעזור בפינוי החדרים, שבהם היו חפציהם וחפצי חבריהם הכלואים, אולם הם סירבו, והודיעו שהם מתנגדים לכך בכל חוקף; כך סירבו לחתום על האיננונטאר. בכאב לב הסתכלו במהפכה המתחוללת בישוב הצעיר, שהוקם בכל כך הרבה עמל ומסירות.

כיבוש ביריה על ידי הצבא נגמר בשעות הערב. הנוטרים היהודיים, ששמרו על המצודה במשך שבוע בדיוק, מאז מאסרם של מחלקת הפלמ"ח, כפי שראינו, קיבלו פקודה לעזוב את הנקודה ולחזור לצפת.

כדי להבין את התגובות החריפות של הישוב היהודי על תפיסת המצודה בכלל ושל ראשי מוסדותיו בפרט, יש לזכור, שהפגיעות של הבריטים בישוב היהודי בארץ-ישראל עד כה, היו בקשר לעלייתם של יהודים ארצה בגלל ההגבלות הממורות בענין זה לפי "הספר הלבן", כפי שראינו. עכשיו, אחרי שמתישבי ביריה נאסרו והמצודה נתפסה על ידי הצבא הבריטי, חשש הישוב היהודי, ששלטונות המנדט יחילו לפגוע, מלבד בעקרון העליה, גם בהתישבות, דבר שעדיין לא קרה בצורה כזו. היו אמנם קיימים חוקי-הקרקע כחלק מ"הספר הלבן", שהגבילו באופן חמור את זכותם של יהודי ארץ-ישראל לרכוש קרקע; ורק חודשיים לפני תפיסתה של מצודת ביריה קיימה הקה"ל 3 כינוסי חירום - בירושלים, בלונדון ובניו-יורק - שבהם הושמעה תביעה נמרצת לביטול חוקי הקרקעות המפלים¹⁸⁴. אולם פגיעה בתתישבות, כמו חיסול מוחלט של נקודת-התישבות על ידי הורדת כל-הושביה והפקרתה, היה ללא תקדים¹⁸⁵.

לכן מובן, שמעשה זה של שלטונות המנדט "עשה רושם קשה ומזעזע על יושבי הגליל"¹⁸⁶.

בפרט ועל הצבור היהודי בארץ-ישראל בכלל. מהרגע שנודעה תפיסתה של מצודת ביריה על ידי

החייילים הבריטיים, מרבים העיחונים של הישוב היהודי להגיב, מיעוטם במתינות ורובם הגדול במחאות-זעם ובלעג. מעטים היו המתונים, כגון מערכת "הארץ"¹⁸⁷, הטוענת, "שאיננו רשאים להתעלם מהאפשרות של תקדים", וכן מערכת "דבר"¹⁸⁸, הסבורה, כי "התחרון הצבאי של תפיסת ביריה היא המצאה, שאין בעליה יכולים להתברך בה".

אולם רוב העתונים מגיבים הרבה יותר בחריפות: "נדמה", מעירה מערכת "במעלה"¹⁸⁹, "כי במסכת הפעולות של השלטונות בארץ מאז המנדט הבריטי לא נעשה עוד מעשה מחפיר כזה כמו עקירת מחישים חלוצים מנקודתם והבאת חיילים-כובשים בשעריה", וממשיך העיתון: "בושה תכסה פניו של הנוער על כל שכבותיו למראה התעללות כזאת, כי מה עוד יותר קדוש לאומה מאשר האדמה, שנרכשה בזיעה ודם, וזרים באים וכובשים אותה ביד גסה?"

"זו שיטה חדשה, זהו נסיון חדש לפעולות נקם והפחדה", זועק "עוז"¹⁹⁰, ומזהיר "השבועון הארצישראלי והד ירושלים"¹⁹¹: "אין תקדים מסוכן יותר לעם הישוב על אדמתו מאשר התחלת של גרוש אנשים מן הקרקע וגרש אנשים מן המולדת על ידי שליטים מכתוף". ומעירה מערכת "ידיעות אחרונות" במדור "בשיחות היום"¹⁹²: "אין קץ להמצאות החדשות, אין גבול להתעללויות". ובהמשך המאמר שואל הכתב בלעג: "על שום מה ראה צבא הוד מלכותו צורך לבוא במלוא ציורו ותחמושתו ולהשחלע על הישוב המסוכן הזה ולהתבצר בו? מי הוא זה ואיזה הוא, המטריד את מנוחת בטחונו של צבא האימפריה עד כדי כך?" ובאה התשובה הלקונית: "הרי הוא - ולא ייאמן כי יסופר - הרי הוא כלב אחד... ומסתים המאמר: "כמה דמעות צחוק היה השלטון הזה מעורר, אלמלא שהיה מעורר דמעות יגון וכעס רבות כל כך".

וממשיך ומרחיב את היריעה בטיעון חריף נגד האנגלים ד"ר י. באדר, המציין ב"המשקיף"¹⁹³ בלעג את הכניעה ואת הוותר של האנגלים להמון הפרוע באלכסנדריה, שב-3 למרס 1946 שלח את במתקן הצבא והצי הבריטיים, רצח שני שוטרים אנגליים ופצע שניים אחרים. וכל זה בניגוד משווע ליד החזקה, שגילו האנגלים שלשה ימים לפני כן כלפי ביריה הקטנה והחלשה, שחוסלה "עקב אינדיטנט טפל עם חיילים ערביים בהר-כנען" תוך הפעלה בכל התוקף ובכל חומר הדין את "חוקי החירום הקטלניים כלפי תושבי ביריה."

ומסכת מערכת "הצופה"¹⁹⁴: "שם זה (של ביריה) יישאר לדראון ולחרפה לשלטון הבריטי בארץ". ובהמשך מאמרו פורץ וזועק עורך העיתון: "מדוע שוקט הישוב? האין הוא מרגיש, כי חרב זו מתהפכת עתה מאיימת על כל נקודות הישוב בארץ, שאפשר יהיה לחסלן על יסוד עלילות שוא ודיבות בעולם?". ואמנם כמה מכתבי המאמרים הנ"ל העלו אף כמה דרישות והצעות לפעול להכח למעשה, איש איש וסגנונו המיוחד: באופן כללי קובע "עוז"¹⁹⁵, "שאינן תשובה לכיבוש ביריה אלא זו: חומת הגנה סביב כל נקודה ישובית, אשר יחנכלו לקיומה". "במעלה" חובע מהמוסדות הלאומיים "פעולה נמרצת ומידית, כדי לשחרר את ביריה"¹⁹⁶. עתונים אחרים קובעים אף בודאות: "אנחנו נחזור"¹⁹⁷; "אח דין עקירת ביריה לא נקבל"¹⁹⁸.

לאור "הידיעות המגמתיות", לפי גירסת השלטונות, שהופיעו בעהונות (199) על נסיבות מאסרם של הושבי ביריה ועל כיבוש המצודה על ידי הצבא, פירסמו השלטונות הודעה רשמית, שהופיעה בעיתוני הבורק ביום ב', ח' אדר ב' - 11.3. תוכנה של הודעה זו הוא בעצם צירופן של שתי הודעות הקודמות לנ"ל, שפורסמו ביום מאסרם של מתישבי ביריה ולמחרתו, על היריות על הר-כנען ועל החיפושים בעקבותיהן, שהביאו לגילוי שני הסליקים ולמאסרם של חברי ביריה. יתכן שתגובה זו של השלטונות באה כתוצאה מהביקור, שעונני חוץ ערכו במצודה ביום ו' לפנה"צ, ה' אדר ב' - 8.3, שלשה ימים אחרי כיבושה (200). עצם הביקור הזה מוכיח על כל פנים בעליל, אילו הדיים חזקים ומידיים היו לחפיסת הנקודה על ידי החיילים הבריטיים.

מלבד העהונות היומית השמיעו גם גופים ציבוריים שונים את מחאתם מיד אחרי כיבוש המצודה (201). טבעי הוא, שבמיוחד האירגונים הדתיים-לאומיים, שהיו קרובים לאסירי ביריה מבחינה רעיונית וחברתית, הזדרזו להשמיע את מחאתם יחד עם פנייה למוסדות שונים לפעול הלכה למעשה בנידון (202).

נעשו גם פעולות ישירות ומעשיות יותר מצד המוסדות הלאומיים של הישוב היהודי. קודם כל הועלתה תפיסת המצודה על ידי וועד-הגוש של יושבי הגליל העליון בפגישתו השניה - מאז מאסרם של הושבי ביריה - עם מושל המחוז (203). הפגישה הזו נקבעה עוד לפני שכל הפרשה התחילה, והיחה מיועדת לדיון על ענינים שוטפים; למרות המתחות, ששררה עכשו בין הצדדים, נתקיימה הפגישה. כשהועלה ענין ביריה, היה הפעם מושל-המחוז יותר עצור, וכאילו הטיף מוטר: "לאן הולך הישוב? מדוע מחנכים כך את הנוער הנפלא?" הוועד ענה על כך בתזכיר, כיון שמושל-המחוז מיהר לנסוע לבטריה. מאז נפסק כל קשר רשמי בין הוועד לבין השלטונות.

אולם באופן בלתי רשמי לא הפסיקו נציגי הגליל למחות על הפרשה בפני המושל: מיד אחרי פגישתו עם ועד-הגוש, יצא המושל לכוון טבריה וסייר, כמחוכן מראש, בשני ישובים יהודיים בעמק החולה, יחד עם חברי ועד-הגוש וצפין-המחוז היהודי, כהנא (204). בשיחתם של אנשי כפר-בלום, שבו נערך הביקור הראשון, עם המושל, טענו חברי המשק, כי כיבוש ביריה על ידי הצבא עורר התמרמרות בין החברים, ושהם חובעים לבטל את הגזירה. המושל ענה על כך באומרו, ש"ענין זה נתון בידי הצבא". הגיב על כך אחרי כן עוד אחד מחברי ועד-הגוש, א. חנוכי, שנחלווה למושל כסירותו זה. הוא טען, שועד-הגוש אינו מקבל את תגובת המושל בפגישת אותו הבורק, לא יסכים עם גזירת הכיבוש, וכי הוא דורש להכניס אנשים אחרים לביריה. על כך השיב לו המושל בהזכרתו את הגורמים לצעד הממשלה, והוסיף, שתפיסת ביריה אינה צעד של נקמה אלא תגמול, הנובע מהנסיבות.

המוסדות הרשמיים של הישוב אינם מגיבים על תפיסת המצודה אלא על מאסרם של חברי ביריה, וזאת קודם כל בדרכים מדיניות. וכך פונה ברנרד (דוב) יוסף, אז סגן יו"ר המחלקה המדינית של

הסוכנות היהודית, בשם הנהלתו של מוסד זה, אל מזכירה הראשי של ממשלת המנדט ב-ג' אדר ב' - 6.3. בדומה לבקשות, שביקשון נציגי הגליל-העליון מהשלטונות בשתי פגישותיהם הראשונות (205), מבקש גם נציג הסוכנות, שפועלים זמניים יטפלו באופן דחוף ב-25,000 העצים הרכים, שכבר נשתלו על אדמות ביריה, כדי להכין את הקרקע העזובה בעוד מועד לחיילים משוחררים, שבשבילם היא מיועדת (206).

לחשובה חיובית לפנייה זו לא ציפו, ובצדק, כי רק שבועיים אחרי פנייתו של נציג הסוכנות, ב-י"ח אדר"ב - 21.3, משיב המזכיר הראשי בשלייה (207). בעצם עוד לפני כיבוש המצודה, הבינו נציגי הגליל-העליון, שאין עוד תקווה לקבלתה בחזרה של ביריה ואדמותיה על-ידי משא ומתן (208). התברר להם, שיהיה צורך "לעשות-דבר מה, אשר יהווה לחץ עליהם" (209). לאור כל זה נמסר הטיפול למפקדת ה"הגנה", לאחר שנכשלו כל המאמצים, בדרך של משא ומתן, לקבלת רשות להמשיך ולעבד את אדמות-ביריה ולהציל את עשרות אלפי השחילים, שנשתלו עליהן.